

## Как вдохновить юных исследователей?

*Любознательность создаёт учёных и поэтов.*

*А. Франс*

В настоящее время всё более распространёнными становятся научно-практические конференции для младших школьников. Предлагая ученику участие в создании научно-практического проекта важно проанализировать индивидуальные склонности и увлечения ребёнка. Учитель, который ежедневно наблюдает за работой ученика на уроках, может заметить явные (а может быть, и едва заметные) задатки ребёнка в определённых областях элементарных научных знаний. Но порой ребёнку, чтобы найти и проявить свои способности, требуется время. Поэтому внимательный и чуткий учитель, руководствуясь в своей работе девизом: «Все дети по своей природе – исследователи!», может увлечь доступной их возрасту интересной деятельностью.

Существует большое количество методических приёмов, использование которых поможет учителю вдохновить ребят на исследовательскую деятельность. Важно, чтобы сами исследования, использование их результатов были лично значимыми для ребёнка и содействовали развитию познавательной и нравственной сферы личности. Встречи с представителями разных профессий, посещение музеев, выставок, демонстрация несложных опытов, ознакомление с микроскопом и др. приборами, с помощью которых могут вестись наблюдения, работа с энциклопедическими и литературными источниками и др. При организации научно-практической деятельности младших школьников важен учёт их возрастных особенностей.

В качестве занимательного приёма приведём пример игрового момента «Надпись – невидимка»: заранее учитель записывает на листе бумаги темы или предметы для предполагаемого исследования не совсем обычным способом по следующему плану:

- 1) выжать в блюдечко немного лимонного сока;
- 2) обмакнуть в сок кисточку и написать нужные слова на листочке;
- 3) обязательно дать надписи высохнуть.

Учитель демонстрирует учащимся лист и к их удивлению сообщает, что на нём записаны темы будущего исследования. Затем на глазах у детей можно капнуть в баночку с водой капельку йода и смочить этим раствором бумагу с надписью. На ней проявится сделанная ранее запись.

Чтобы подтолкнуть к поиску идей тех ребят, которые ещё не проявляют явного интереса к исследованиям, учитель может создать в классе так называемую «Детскую лабораторию». Для этого выделить в классе несколько полок или другое удобное место и расположить там различные предметы для удовлетворения детской

любопытности: магниты, компас, бинокль, лупа, предметы, которые можно без вреда для здоровья разобрать на части, чтобы понять, как они устроены. Важно помнить, что все они должны использоваться только в определённое время, под контролем учителя и быть безопасными.

В классе может появиться «Шкаф находок»: при недостатке пространства это может быть даже не шкаф, а специально отведённая полочка, на которую дети смогут приносить и складывать необычные предметы, найденные в природе: разноцветный камешек, интересный корень дерева, красивый лист и др. Это позволит развивать наблюдательность и фантазию детей и позволит совместно с учениками разработать новые направления и темы проектов. Например: «Жизнь шишки» (жёлудя), «Откуда взялись камни на Земле?», «Что такое флористика?» и т.п.

Вызвать интерес к изучению окружающей действительности может способствовать и использование проблемных вопросов. Например, задуматься о пользе лекарственных растений поможет вопрос по содержанию скороговорки «Уколешься о шипы – на шиповник не шипи» (В. Борисов). А решение примеров занимательной грамматики позволит актуализировать ранее полученные знания о лекарственных растениях: лис-с+пар-р=? (липа)  
май-й+лист-ст+насос-сос = ? (малина).

Рассмотрим возможные направления деятельности на тему любимых видов спорта детей и истории их участия в Олимпийских играх. Так, теоретический материал об истории выбранного вида спорта может быть проиллюстрирован смежной темой проекта художественно-эстетической направленности (например, герои олимпийских игр древности и современности в живописи, скульптуре, на фото. Логическим завершением работы над проектом могут стать мини-олимпийские игры среди ребят, например, параллели 4-х классов, а дипломы, которые будут вручаться юным спортсменам, могут содержать краткие выдержки из проекта. Подобным образом можно на личностно значимом для ребёнка уровне можно изучить любимые игрушки детей, историю их происхождения, путешествия игрушек по разным странам и т.д. Востребованной в познавательных целях темой проекта может стать многостороннее изучение предметов одежды, обуви, посуды. Ребята класса ребята могут работать над изучением отдельных сторон выбранной темы, которая в завершении объединится в коллективный проект, каждая часть которого выступает как самостоятельная область изучения. Например, при исследовании одежды ученики могут обратить внимание на происхождение предметов одежды, гигиенические требования к одежде, изучение национальной одежды различных народов, разных стилей одежды, делового стиля одежды для школьников. Целесообразным будет применение иллюстративного материала (фото, произведения живописи, собственные работы учащихся).

Подсказать тему могут и различные мероприятия по здоровому образу жизни. В структуре одного из таких мероприятий может иметь место обсуждение с учениками мнения врачей-диетологов, которые советуют использовать в рационе питания человека по возможности разноцветную пищу: до 16 цветов овощей и фруктов на столе. В продолжении беседы ребят может заинтересовать тема проекта «Радуга на нашем столе».

Интересными также являются проекты экологической направленности, предварять которые могут воспитательные мероприятия, такие как «Письмо в защиту первоцветов», «Берёзкины слёзки» - защита берёз весной при массовой заготовке сока, «Птичьи заботы и забота о птицах» и др.

Изучение календаря важных и памятных дат также может способствовать новым направлениям проектной деятельности. В качестве примера назовём некоторые даты: 22 марта – Всемирный день воды;

1 апреля – Международный день птиц;

18-22 апреля – Дни заповедников и национальных парков;

22 апреля – День Земли;

5 июня – Всемирный день охраны окружающей среды.

Отдельно остановимся на направлениях научно-исследовательских проектов по белорусскому языку, литературе, культуре, которые можно предложить младшим школьникам.

Зацікаўленасьць гісторыяй роднага краю, абрадамі і звычаямі беларускага народа, любоў і павагу да сваёй мовы патрэбна выхоўваць з маленства. Маецца на ўвазе выхаванне ў першую чаргу беражлівых адносін да свайго мінулага, зацікаўленасці ў набыцці гістарычных, краязнаўчых, этнаграфічных, моўных ведаў.

### Імёны на Беларусі

Звярнуўшыся да імёнаў вучняў класа настаўнік можа прапанаваць праблемнае пытанне, ці ведаюць дзеці, як гучаць іх імёны па-беларуску, якія памяншальна-ласкальныя формы маюць? Калі дазваляе ўзровень класа, можна паведаміць гісторыю ўзнікнення пэўнага імя. Напрыклад:

Імя *Аляксандр* утворана з двух слоў: *алекса* – абаронца і *анэр* – мужчына. Пры пераходзе ў рускую мову аднаў характэрны для грэчаскай мовы канчатак *-ас*. Беларусы яшчэ больш падкарацілі імя, выкінуўшы суфікс *-к-* і адкінуўшы другую частку. Яно стала гучаць – *Алесь*, і цяпер абедзве формы існуюць раўнапраўна: *Аляксандр* і *Алесь*. Памяншальныя формы – *Алеська*, *Саня*, *Саша*, *Шура*, *Лёсік*.

Імя *Алена* ўтворана ад слова *геліас* – сонца або залітая святлом прастора. Святляным дзяўчынкам за іх падабенства да сонца давалі ў Грэцыі імя *Геленас*,

якое, толькі без суфікса -с-, засталася ў польскай мове да нашых дзён – Гелена. У беларускую мову прыйшлі памяншальныя формы гэтага імені – Гэля, Гэлька, якімі капыстаюцца побач з такімі, як Лена, Леся, Лёля. Пашыранае апошнім часам на Беларусі імя Алена аддаляе яго ад першавытокаў.

Даследчая праца вучняў можа закрануць вывучэнне паходжання іх уласных імёнаў ці імёнаў членаў іх сямей (можна скласці своеасаблівы радавод імёнаў) і інш. Па жаданні да гэтай працы можна далучыць і літаратурна-даследчы напрамак, пры якім прапанаваць вучням прааналізаваць, якія імёны сустракаюцца, напрыклад у народных і аўтарскіх мастацкіх творах: казках, песнях загадках, прыказках і інш.

Можна зацікавіць вучняў і пошукамі адрозненняў формаў імёнаў у рускай і беларускай мовах. Напрыклад, частка беларускіх імёнаў мае другую больш кароткую форму і звязаную з ёю форму імя па бацьку: рус. Виталий, Витальевич – бел. Віталій, Вітальевіч і Віталь, Віталевіч.

Пры ўдалым кіраўніцтве з боку настаўніка вучні здольныя захапіцца вывучэннем паходжання і слоў-назваў сваякоў. Цікавы прыклад для вучняў можна прапанаваць з кнігі У.І. Коваля “Чым адгукаецца слова”: “Слова “дзед” вядома перша за ўсё ў значэнні “ бацькаў або матчын бацька; стары чалавек” словам “дзяды” называліся і продкі ўвогуле, і нездарма народнае свята памінання продкаў мае менавіта такую назву – Дзяды.

Дададзім, што слова “дзед” сустракаецца ў народных гаворках і ў іншых значэннях, таксама звязаных з культурам продкаў: дзед – прыстасаванне, у якое ўтыкаецца лучына пры асвятленні хаты(нельга не бачыць шлыбокую сімволіку гэтага слова: дзед – продак, які падтрымлівае, зберагае агонь, дамашні ачаг); дзед – першы сноп жыта (яго адразу, як толькі сажнуць, упрыгожвалі, заносілі ў хату і ставілі на пачэсным месцы, зерне з такога снапа выкарыстоўвалі ў першы дзень веснавой сяўбы, што павінна было забяспечыць добры ўраджай). Да гэтага ж кола ўяўленняў адносіцца, несумненна, яшчэ адзін дзед – слуп, які падтрымлівае бэлькі ў гумне”.

### Праца з прыказкамі і прымаўкамі

Каб прыказка або прымаўка не старэла на працягу стагоддзяў, яна павінна несці агульначалавечую мараль, выказаную сцісла, у дасканалай мастацкай форме. Пры ўдалым кіраўніцтве настаўнікам цікавай формай даследчыцкай дзейнасці можа стаць высвятленне значэння гэтых малых літаратурных жанраў. “Хоць і кажуць: “Слова, што верабей, вылецела з вуснаў і не зловіш”, аднак чалавек навучыўся, праўда з вялікім спазненнем, іх “лавіць”, каб збіраць у слоўнікі, гукавыя запісы,

рабіць іх набыткам новых і новых пакаленняў”, - чытаем у кнізе У. М. Юрэвіча “Слова жывое, роднае, гаваркое.

Сярод напрамкаў дзейнасці вучні могуць вывучаць прыказкі і прымаўкі па тэмах, супастаўляць і параўноўваць гучанне падобных прыказак у рускай і беларускай мовах, складаць тэматычныя падборкі прыказак па тэмах і нават стварыць тэматычны слоўнік прыказак і прымавак, ілюстраваны ўласнымі малюнкамі ці малюнкамі аднакласнікаў.

#### Творы беларускага фальклору, звязаныя з раслінным і жывёльным светам

“Хто не ведае прыгожую легенду пра папараць-кветку, якая расцвітае ў ноч на Івана Купалу?, - звяртаецца настаўнік да вучняў, - Пра тое, што чалавек, якому пашчасціць задбыць чароўную кветку, зразумее мову птушак і звяроў, стане багатым і шчаслівым?.. А ноч гэтая сапраўды незвычайная, казачная: дрэвы, кусты і кветкі размаўляюць паміж сабою і нават пераходзяць з месца на месца”.

Людзі даўно заўважылі, што тыя або іншыя расліны могуць па-рознаму ўздзейнічаць на іх, а ўнутраныя якасці або знешні выгляд раслін нагадваюць людзей. Напрыклад, многія назвы дрэў – гэта адначасова і своеасаблівыя назвы-сімвалы, якія сведчаць пра пэўныя чалавечыя якасці. Так, дуб – гэта сталы, дужы чалавек, асілак; явар – малады хлопец, закаханы нярэдка ў прыгажуню-каліну; бяроза – прыгожая дзяўчына або маладая жанчына.

Словы-назвы раслін жывуць даволі складаным жыццём, спалучаючы ў сабе звычайныя якасці з незвычайнымі. У поўнай меры гэта адносіцца да звароту “надакучыў як горкая рэдзька” – вельмі абрыднеў, у якім падкрэсліваецца горкі смак рэдзькі. Негатыўная ацэнка гэтай расліны адлюстравалася і ў іншых прыказках: «Пячонай рэдзькі з’ясі, калі выгаладаешся»; «Чоран мак, ды смачан, бела рэдзька, ды горка».

Настаўнік арганізуе працу вучняў па вывучэнні даступных ім мастацкіх твораў, падчас якой вучні выпісваюць знойдзеныя прыклады выкарыстання прадстаўнікоў свету раслін і жывёл у казках, легендах, прыказках і інш народных творах. Такім чынам атрымаецца своеасаблівая скарбонка ўрыўкаў літаратурных твораў, якую можна неаднаразова выкарыстоўваць у вучэбнай дзейнасці.

#### Вывучэнне паходжання назваў прадметаў побыту і іх ролі ў жыцці і працы людзей

Са словамі –назвамі прадметаў побыту вучні сустракаюцца ў штодзённым жыцці, мастацкай літаратуры. Пазнаёміўшы вучняў з цікавымі звесткамі пра

звычайныя, як часам здаецца, прадметы побыту, настаўнік здолее заахваціць вучняў на самастойныя пошукі падобных звестак у даследчай літаратуры.

У якасці прыклада пазнаёмімся з урыўкам з кнігі У.І. Коваля “Чым адгукаецца слова”: “У шматлікіх звычаях адлюстравалася роля парога як часткі і ўсведамлення ўсяго дома. Трэсачку ад роднага парога бралі з сабой, каб лягчэй было ў чужым краі, каб зберагчы памяць аб доме. У дзень першага выгану жывёлы на пашу гаспадыня карміла карову з прыполу на парозе хаты, каб карова заўсёды знаходзіла дарогу да дому. Для гэтага ж карову кармілі з пячнэй засланкі, каб яна “ памятала” пах свайго вогнішча. Каляднікі, заходзячы ў хату, спачатку сыпалі зерне на парог, а ўжо потым па ўсёй хаце, жадаючы гаспадарам добрага ўраджаю у новым годзе.”

“Яшчэ адзін прадмет хатняй гаспадаркі – венік. Ведзьма, Баба- Яга, як ведаюць дзеці, заўсёды выкарыстоўвала яго для сваіх паветраных “падарожжаў”. У гэтым выпадку венік – увасабленне стыхіі, віхуру, які ён уздымае. У некаторых вёсках на Гомельшчыне і ў нашы дні сяляне падкідаюць угору мётлы і венікі, каб выклікаць доўгачаканы дождж. Лічыцца, што падкінутыя ўгору венікі выклічуць вецер, які прыгоніць дажджавую хмару”.

Падштурхнуць да вывучэння беларускай спадчыны здолеюць і прапанаваныя вучням народныя загадкі:

- Бегла свінка, залатая спінка, ільняны хвосцік. (Іголка)
- На адной яме сто ям. (Напарстак)
- Хто найбольш усяго бачыць? (Парог)
- Чым я больш кручуся, тым я больш таўсцюю. (Верацяно)
- Стаіць сасна, на сасне лён, на льне жыта. (стол, абрус, хлеб)
- Тысячы брацікаў звязаны, адным поясам падпяразаны. (Сноп)
- Залатыя горы растуць у летнюю пору. (Копы)
- Маленькі, гарбаценькі, усё поле абскача. (Серп).

#### Вывучэнне беларускіх народных промыслаў

Цудоўныя вырабы з саломкі, ільну, ганчарныя вырабы, якімі здаўна славіцца Беларусь могуць стаць цікавым аб’ектам для даследавання. Да таго ж гэта дазволіць паглыбіць міжпрадметныя сувязі паміж літаратурным чытаннем, працоўным навучаннем, выяўленчым мастацтвам, урокамі па курсу “Мая Радзіма – Беларусь”.

В заключение отметим, что много разнообразных тем исследовательской деятельности могут подсказать и сами учащиеся. Подготовительная работа, организованная с учётом возрастных особенностей младших школьников, методически грамотное руководство со стороны учителя, повышение мотивации

и возможность проявления творческих способностей. Потому что, по словам Р.У.Эмерсона, лучшее открытие – то, которое ребёнок делает сам.

Список использованной литературы:

1. Оморокова, М.И. Совершенствование чтения младших школьников / М.И.Оморокова. – М.: АРКТИ, 1999.
2. Коваль, У.І. Чым адгукаецца слова / У.І. Коваль. – Мінск: Народная асвета, 1994.
3. Юрэвіч, У. М. Слова жывое, роднае, гаваркое... / У. М. Юрэвіч. – Мінск: Юнацтва, 1992.

И.А. Буторина

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ